

Çiçək Adil qızı HÜSEYNOVA

Qərbi Kaspi Universitetinin magistrantı
E-mail: cicekhuseynova247@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-5346-3567

KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN MÜASİR BEYNƏLXALQ PROSESLƏRDƏ ROLU: PROBLEMLƏR VƏ İMKANLAR

Xülasə

Müasir dövrdə qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşması, rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı və kommunikasiya sistemlərinin transformasiyası kütləvi informasiya vasitələrinin (KİV) beynəlxalq münasibətlər sistemində rolunu əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. KİV artıq yalnız informasiya ötürən vasitə deyil, eyni zamanda ictimai rəyin formalaşdırılması, siyasi proseslərin istiqamətləndirilməsi və dövlətlərin yumşaq güc potensialının artırılması baxımından strateji alət kimi çıxış edir. Məqalədə KİV-in beynəlxalq proseslərdə rolu kompleks şəkildə təhlil olunmuş, onun təsir mexanizmləri – agenda-setting, framing, yumşaq güc və ictimai rəyin formalaşması aspektlərində araşdırılmışdır. Eyni zamanda informasiya müharibəsi, dezinformasiya, hibrid münaqişələr və rəqəmsal platformaların təsiri kimi əsas problemlər sistemli şəkildə qiymətləndirilmişdir. Tədqiqatın məqsədi KİV-in müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində rolunu müəyyən etmək, onun yaratdığı risk və imkanları təhlil etmək və gələcək inkişaf istiqamətlərini elmi əsaslarla izah etməkdir. Tədqiqat zamanı sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil, statistik analiz və analitik modelləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir. Nəticələr göstərir ki, KİV beynəlxalq siyasətdə aktiv aktora çevrilmiş, informasiya müharibəsi və ictimai rəyin idarə olunması prosesində əsas vasitələrdən biri olmuşdur. Eyni zamanda rəqəmsal transformasiya bu sahədə həm yeni imkanlar, həm də ciddi təhlükələr yaratmışdır.

Açar sözlər: kütləvi informasiya vasitələri, beynəlxalq münasibətlər, informasiya müharibəsi, dezinformasiya, yumşaq güc.

UOT: 339

JEL: F50, D83, L82

DOI: <https://doi.org/10.54414/IIDD7570>

Giriş

Müasir dövrdə beynəlxalq münasibətlər sistemi yalnız siyasi və iqtisadi faktorlarla deyil, həm də informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı ilə müəyyən olunur. Qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşması nəticəsində informasiya artıq strateji resurs kimi çıxış edir və bu resursun idarə olunması dövlətlərin beynəlxalq mövqeyinə birbaşa təsir göstərir. XXI əsrdə kütləvi informasiya vasitələri (KİV) ənənəvi funksiyalarından kənara çıxaraq beynəlxalq proseslərin aktiv iştirakçısına çevrilmişdir [4]. Əgər əvvəllər KİV daha çox hadisələri əks etdirən vasitə kimi çıxış edirdisə, hazırda o, hadisələrin formalaşmasına təsir edən mühüm aktor rolunu oynayır. Bu transformasiya xüsusilə rəqəmsal texnologiyaların, sosial

medianın və qlobal kommunikasiya platformalarının inkişafı ilə bağlıdır.

Qlobal informasiya axınlarının sürətlənməsi dövlətlər arasında rəqabətin yeni formasını – informasiya rəqabətini formalaşdırmışdır. Bu şəraitdə dövlətlər yalnız iqtisadi və hərbi güc vasitəsilə deyil, həm də informasiya üstünlüyü və ictimai rəyə təsir imkanları vasitəsilə rəqabət aparırlar. Mövzunun aktuallığı ondan ibarətdir ki, müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində informasiya təhlükəsizliyi, dezinformasiya və informasiya müharibəsi kimi anlayışlar getdikcə daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu isə KİV-in rolunun sistemli şəkildə öyrənilməsinə və onun təsir mexanizmlərinin elmi əsaslarla təhlilini zəruri edir. Tədqiqatın məqsədi KİV-in beynəlxalq

proseslərdə rolunu dərin şəkildə təhlil etmək, onun təsir mexanizmlərini müəyyən etmək və bu sahədə mövcud problemlər və imkanları qiymətləndirməkdir.

KİV-in beynəlxalq münasibətlərdə rolu və təsir mexanizmləri. Kütləvi informasiya vasitələri müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində çoxşaxəli funksiyalar yerinə yetirir və yalnız informasiya ötürən kanal kimi deyil, həm də siyasi və sosial proseslərin formalaşdırılmasında aktiv rol oynayan mexanizm kimi çıxış edir [1].

KİV-in ən mühüm funksiyalarından biri ictimai rəyin formalaşdırılmasıdır. Müasir cəmiyyətlərdə ictimai rəy siyasi qərarların qəbuluna birbaşa təsir göstərir və bu rəyin formalaşmasında medianın rolu həlledici ola bilər. Xüsusilə beynəlxalq münaqişələr, diplomatik proseslər və siyasi böhranlar zamanı KİV hadisələrin təqdimat formasını müəyyən edərək ictimai reaksiyaya istiqamət verir [9]. Agenda-setting yanaşmasına əsasən, media insanların nə haqqında düşünəcəyini müəyyən edir. Bu isə ictimai gündəmin formalaşmasında medianın dominant rolunu göstərir.

Digər tərəfdən framing mexanizmi vasitəsilə hadisələrin təqdim olunma forması dəyişdirilərək ictimai qavrayış manipulyasiya oluna bilər.

Bundan əlavə, KİV dövlətlərin yumşaq güc siyasətinin əsas alətlərindən biridir. Media vasitəsilə ölkələr öz mədəniyyətlərini, dəyərlərini və siyasi mövqelərini beynəlxalq auditoriyaya təqdim edərək təsir imkanlarını genişləndirirlər [3]. Müasir şəraitdə rəqəmsal media və sosial platformalar bu təsiri daha da gücləndirmişdir. İnformasiya yayımının sürətlənməsi və auditoriyanın genişlənməsi medianın təsir gücünü əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır.

KİV-in beynəlxalq təsirini daha obyektiv şəkildə qiymətləndirmək üçün onun ictimai etibar səviyyəsi mühüm indikatorlardan biri hesab olunur. Media etibarını informasiya mühitinin keyfiyyətini və ictimai rəyin formalaşmasında medianın rolunu əks etdirir [7]. Bu baxımdan, müxtəlif regionlarda media etibar səviyyəsinin müqayisəli təhlili beynəlxalq informasiya sisteminin strukturunu daha yaxşı anlamağa imkan verir.

Cədvəl 1. Qlobal media etibar səviyyəsi (2024).

Region	Etibar (%)
Şimali Amerika	42
Avropa	45
Asiya-Sakit okean	55
Yaxın Şərq	48
Afrika	52

Mənbə: [5,6] mənbələr əsasında hazırlanmışdır.

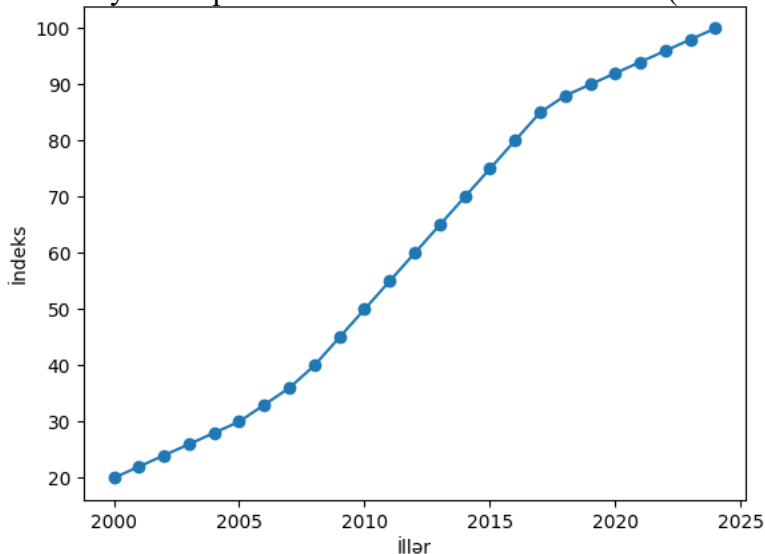
Cədvəl 1-də təqdim olunan məlumatlar göstərir ki, media etibarını regionlar üzrə fərqli səviyyədə formalaşır və bu fərqlər bir sıra sosial, siyasi və institusional amillərlə bağlıdır. Asiya-Sakit okean regionunda ən yüksək etibar səviyyəsinin müşahidə olunması bu regionda media sistemlərinin daha stabil və dövlət siyasəti ilə koordinasiyalı fəaliyyət göstərməsi ilə izah oluna bilər. Eyni zamanda bu regionda texnoloji inkişaf və rəqəmsallaşma medianın təsir imkanlarını artırmışdır.

Afrika və Yaxın Şərq regionlarında media etibarını orta səviyyədədir. Bu isə həmin regionlarda informasiya mühitinin inkişaf mərhələsində olması ilə əlaqələndirilə bilər.

Şimali Amerikada isə media etibarının aşağı olması son illərdə artan siyasi qütbləşmə və dezinformasiya problemləri ilə bağlıdır. Bu tendensiya medianın obyektivliyinə olan inamın azalmasına səbəb olmuşdur. Bu nəticələr göstərir ki, medianın təsir gücü yalnız onun yayım imkanları ilə deyil, həm də ictimai etibar səviyyəsi ilə müəyyən olunur.

KİV-in beynəlxalq sistemdə təsirinin zaman üzrə dəyişməsinə daha aydın göstərmək üçün media təsir indeksinin illər üzrə dinamikası xətti qrafik vasitəsilə təqdim olunur. Bu yanaşma medianın təsir gücünün necə inkişaf etdiyini və hansı mərhələlərdən keçdiyini daha dəqiq analiz etməyə imkan verir.

Şəkil 1. Beynəlxalq media təsir indeksinin dinamikası (2000–2024).

Mənbə: [5] mənbələr əsasında hazırlanmışdır.

Şəkil 1-dən görüldüyü kimi, media təsiri son 20 ildə davamlı artım tendensiyası nümayiş etdirmişdir. 2000-ci illərin əvvəllərində media təsiri əsasən ənənəvi informasiya vasitələri ilə məhdudlaşır. Lakin internetin yayılması və rəqəmsal texnologiyaların inkişafı bu təsiri mərhələli şəkildə artırmışdır.

2010-cu ildən sonra sosial media platformalarının sürətli inkişafı media təsirində kəskin sıçrayışa səbəb olmuşdur. Bu dövrdə informasiya yayımının sürəti və miqyası əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Son illərdə isə süni intellekt və alqoritmik sistemlərin tətbiqi informasiya axınının strukturunu dəyişmiş və medianın təsir imkanlarını daha da genişləndirmişdir. Bu dinamika göstərir ki, KİV artıq yalnız informasiya vasitəsi deyil, beynəlxalq münasibətlər sistemində strateji təsir gücünə malik aktora çevrilmişdir.

KİV və beynəlxalq təhlükəsizlik. Müasir beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi yalnız hərbi və iqtisadi faktorlarla deyil, həm də

informasiya təhlükəsizliyi ilə müəyyən olunur. Bu baxımdan KİV-in rolu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İnformasiya müharibəsi müasir dövrdə ən geniş yayılmış təhlükəsizlik risklərindən biridir [2]. Dövlətlər və qeyri-dövlət aktorları informasiya vasitəsilə rəqiblərinə təsir göstərməyə çalışırlar. Bu prosesdə KİV əsas alət kimi çıxış edir.

Dezinformasiya və saxta xəbərlər ictimai rəyin manipulyasiyasına səbəb olaraq siyasi sabitliyi poza bilər. Xüsusilə seçki prosesləri və beynəlxalq böhranlar zamanı bu təsirlər daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Bundan əlavə, sosial media platformaları vasitəsilə yayılan informasiya radikallaşma və sosial gərginlik risklərini artırır. Bu isə milli və regional təhlükəsizlik üçün ciddi təhdid yaradır.

Analitik Model. KİV-in beynəlxalq təsirini aşağıdakı model ilə ifadə etmək mümkündür:

$$\text{Media təsiri} = f(\text{informasiya keyfiyyəti} + \text{texnologiya} + \text{auditoriya} + \text{yayılma sürəti} + \text{etibar səviyyəsi})$$

Bu model göstərir ki, medianın təsiri yalnız informasiya həcmi ilə deyil, həm də onun keyfiyyəti və etibarlılığı ilə müəyyən olunur. Yüksək keyfiyyətli və etibarlı informasiya ictimai rəyin daha düzgün formalaşmasına səbəb olduğu halda, aşağı keyfiyyətli

və manipulyativ informasiya dezinformasiya risklərini artırır.

Aparılan kompleks təhlil göstərir ki, kütləvi informasiya vasitələri müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində funksional baxımdan transformasiyaya uğrayaraq artıq passiv informasiya ötürücüsü statusundan

çıxmış və aktiv təsir mexanizminə çevrilmişdir. Bu transformasiya xüsusilə rəqəmsal texnologiyaların inkişafı, qlobal informasiya axınlarının intensivləşməsi və kommunikasiya kanallarının şaxələnməsi ilə birbaşa bağlıdır.

Müasir şəraitdə KİV yalnız hadisələri əks etdirmir, eyni zamanda həmin hadisələrin ictimai qavrayışını formalaşdırır və onların siyasi, iqtisadi və sosial nəticələrinə təsir göstərir. Bu isə medianın beynəlxalq münasibətlər sistemində strateji aktor kimi çıxış etdiyini sübut edir [5]. Xüsusilə agenda-setting və framing mexanizmləri vasitəsilə media ictimai gündəmi formalaşdırmaq və beynəlxalq hadisələrin interpretasiyasına istiqamət vermək imkanına malikdir.

Tədqiqat nəticələri göstərir ki, KİV-in təsir gücü onun texnoloji imkanları, auditoriya əhatəsi və etibarlılıq səviyyəsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Rəqəmsal platformaların inkişafı informasiya yayımının sürətini və miqyasını əhəmiyyətli dərəcədə artırmış, eyni zamanda medianın təsir radiusunu qlobal səviyyəyə çıxarmışdır. Bununla belə, bu proses informasiya mühitində yeni risklərin formalaşmasına da səbəb olmuşdur.

Xüsusilə dezinformasiya, saxta xəbərlər və informasiya manipulyasiyası müasir beynəlxalq sistemin əsas problemlərindən biri kimi çıxış edir. Bu fenomenlər ictimai rəyin yanlış istiqamətdə formalaşmasına, siyasi sabitliyin pozulmasına və beynəlxalq münasibətlərdə gərginliyin artmasına səbəb ola bilər [8]. Bu baxımdan KİV-in fəaliyyətinin yalnız kommunikasiya aspektində deyil, həm də təhlükəsizlik kontekstində qiymətləndirilməsi zəruridir.

Eyni zamanda, KİV dövlətlərin yumşaq güc siyasətinin əsas alətlərindən biri kimi çıxış edir. Media vasitəsilə dövlətlər öz milli maraqlarını beynəlxalq auditoriyaya təqdim edir, imiclərini formalaşdırır və qlobal təsir imkanlarını genişləndirirlər. Bu isə beynəlxalq münasibətlərdə güc anlayışının transformasiyasına gətirib çıxarmışdır [6]. Artıq güc yalnız hərbi və iqtisadi resurslarla deyil, həm də informasiya və kommunikasiya imkanları ilə ölçülür.

Nəticə

Tədqiqatın mühüm nəticələrindən biri ondan ibarətdir ki, KİV-in beynəlxalq təsiri çoxkomponentli və sistemli xarakter daşıyır. Bu təsir informasiya keyfiyyəti, texnoloji inkişaf səviyyəsi, auditoriyanın xüsusiyyətləri və yayılma sürəti kimi amillərin qarşılıqlı təsiri nəticəsində formalaşır. Bu isə medianın təsirinə sadə deyil, kompleks və dinamik sistem kimi qiymətləndirilməsini tələb edir.

Gələcək perspektivlər baxımından KİV-in rolu daha da artacaqdır. Süni intellekt, böyük verilənlər və alqoritmik idarəetmə mexanizmləri informasiya axınlarının strukturunu dəyişdirəcək və medianın təsir imkanlarını daha da genişləndirəcəkdir. Bu isə həm yeni imkanlar, həm də yeni risklər yaradacaqdır. Bu kontekstdə aşağıdakı praktiki nəticə və tövsiyələri qeyd etmək məqsəduyğundur:

- informasiya təhlükəsizliyi siyasətinin gücləndirilməsi;
- dezinformasiyaya qarşı effektiv mexanizmlərin yaradılması;
- media savadlılığının artırılması;
- beynəlxalq informasiya əməkdaşlığının genişləndirilməsi;
- rəqəmsal platformaların tənzimlənməsi üzrə hüquqi mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi.

Beləliklə, kütləvi informasiya vasitələri müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində yalnız kommunikasiya vasitəsi deyil, həm də strateji təsir aləti kimi çıxış edir. Onun düzgün idarə olunması və effektiv istifadəsi dövlətlərin qlobal rəqabətdə mövqeyinin gücləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. McCombs M. *Setting the Agenda: The Mass Media and Public Opinion*. Cambridge: Polity Press. 2004.
2. Entman R.M. *Framing: Toward clarification of a fractured paradigm*. *Journal of Communication*, 1993;43(4): 51–58.
3. Nye J.S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs. 2004.

4. Castells M. The Rise of the Network Society (2nd ed.). Oxford: Wiley-Blackwell. 2010.
5. Pew Research Center. Global Attitudes Survey. 2023. Available at: <https://www.pewresearch.org>
6. Edelman. Edelman Trust Barometer Global Report. 2024. Available at: <https://www.edelman.com>
7. Brand Finance. Global Soft Power Index. London: Brand Finance. 2025.
8. Chadwick A. The Hybrid Media System: Politics and Power. Oxford: Oxford University Press. 2013.
9. Bennett W.L., Livingston S. The disinformation order. European Journal of Communication, 2018;33(2):122–139.

Chichek Adil HUSEYNOVA

Master's student at Western Caspian University

**THE ROLE OF MASS MEDIA IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL PROCESSES:
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES**

Summary

In the context of the formation of a global information society and the rapid development of digital technologies, the role of mass media in international relations has significantly increased. Mass media are no longer limited to the function of information transmission but have become a strategic tool for shaping public opinion, influencing political processes, and enhancing soft power capabilities. This article provides a comprehensive analysis of the role of mass media in contemporary international processes, examining key mechanisms of influence such as agenda-setting, framing, and public perception formation. Particular attention is paid to pressing challenges, including disinformation, information warfare, and the growing impact of digital platforms on international communication. The main objective of the study is to determine the role of mass media within the system of international relations, identify key risks and opportunities, and provide scientifically grounded insights into future development prospects. The research employs a systematic approach, comparative analysis, statistical methods, and analytical modeling. The findings indicate that mass media have evolved into an active actor in international politics, significantly influencing public opinion and decision-making processes. At the same time, the development of digital technologies has intensified both the positive and negative aspects of media influence.

Keywords: mass media, international relations, information warfare, disinformation, soft power.

Чичек Адил ГУСЕЙНОВА

магистрант Западно-Каспийского Университета

**РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРОЦЕССАХ: ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ**

Резюме

В условиях формирования глобального информационного общества и стремительного развития цифровых технологий роль средств массовой информации (СМИ) в системе международных отношений существенно возрастает. СМИ перестают быть исключительно каналом передачи информации и превращаются в важный инструмент формирования общественного мнения, влияния на политические процессы и реализации политики «мягкой силы». В статье комплексно анализируется роль СМИ в современных международных

процессах, рассматриваются основные механизмы их влияния, включая формирование повестки дня (agenda-setting), фрейминг, а также воздействие на общественное сознание. Особое внимание уделяется таким актуальным проблемам, как дезинформация, информационные войны и влияние цифровых платформ на международную коммуникацию. Цель исследования заключается в определении роли СМИ в системе международных отношений, выявлении основных рисков и возможностей, а также формировании научно обоснованных выводов относительно перспектив их развития. В ходе исследования использованы методы системного анализа, сравнительного анализа, статистического анализа и аналитического моделирования. Результаты исследования показывают, что СМИ становятся активным актором международной политики, оказывая значительное влияние на формирование общественного мнения и принятие политических решений. В то же время развитие цифровых технологий усиливает как позитивные, так и негативные аспекты информационного воздействия.

Ключевые слова: средства массовой информации, международные отношения, информационная война, дезинформация, мягкая сила.

Daxil olub: 22.04.2026